

Bouwactiviteiten van de Abdij van Berne te Heeswijk (2006-2007)

1. De renovatie van het Slotje (2006)

In de jaren 2004, 2005 werd de oudste vleugel van het huidige complex onder leiding van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te Zeist aan een drastische restauratie onderworpen. Al voor de gedeeltelijke sloop van de 'juniores'-vleugel van architect H.W. Valk (1928), die plaatsvond in 1998, en voor de nieuwbouw van architect A. Oomen van het nieuwe wooncarré (1998/1999) en de daarop aansluitende verbouwing van de vleugels van abt Van Laarhoven (1867-1870), waarbij de woonkamers van het convent werden ingericht tot royale gastenkamers, was al de wens ontstaan om de bovenverdieping van het Slotje, dit is in de noord-zuidvleugel met de primitieve logeerkamertjes, te laten verdwijnen, om plaats te maken voor een ruime raadskamer annex archiefkamer, ten behoeve van abt en prior, die hun werkkamers van oudsher hadden in de belendende vertrekken.

Deze restauratie zou ingrijpend zijn, aangezien de muren, vloeren en plafonds grotendeels uit het begin van de negentiende eeuw dateerden en de originele bouw van het Slotje volop sporen draagt van de laatgotieke bouw uit de eerste helft van de zestiende eeuw, nl. tussenvloeren met moer- en kinderbalken, sleutelstukken en draagsteentjes, muurankers, binnenblinden, gevelstenen en trapegevels. Goede architecten, bekwame hoofd- en onderaannemers, een bouwhistoricus en een ruime rijkssubsidie stonden borg voor een langdurige, maar geslaagde verbouwing, die het Slotje op de bovenverdieping, nu met de eigentijdse voorzieningen van warmte, vocht, brand- en inbraakveiligheid, licht en moderne communicatiesystemen tot een zeldzaam rijksmonument hebben gemaakt. De gevelstenen met de initialen C en M (abt Coenraet van Malsen) en met het jaartal 1546 functioneren zeker niet als eerste steen van de abt-bouwheer, maar eerder als 'eindsteen' van de grondige restauratie, die deze na een eerdere brand, gesticht door Gelderse soldaten van Maarten van Rossem, heeft laten uitvoeren. Het Slotje dateert dan uit de allereerste decennia van de zestiende eeuw.

Zoals de Bossche bouwtechnicus-archeoloog dr.ir. Ad van Drunen in zijn studie *De 16de eeuwse kap van de Abdij van Berne*, in *Berne*, 30 (1977), p. 59-64 opmerkte, "dat de kap van de abdij van Heeswijk zich kan meten met de belangrijkste 16de-eeuwse Bossche kappen", zo

mogen we nu stellen, dat het plattelandse herenhuis, het Slotje in- en uitwendig grotendeels uniek is, en terecht de kwalificatie van rijksmonument verdient.

2. De renovatie van de abdijkerk (2007)

De directe aanleiding voor deze recente vernieuwing was tweevoudig. Vooreerst was de jaarlijkse schoonmaak van de kerk al enige tientallen jaren achterwege gebleven; voorts bracht het jubileum in 2007 van “De Abdij van Berne 150 jaar in Heeswijk gevestigd” het bestuur om meerdere redenen op de gedachte, het interieur eens fors aan te pakken. En het was niet de eerste keer dat de abdijkerk een ingrijpende verandering heeft ondergaan. We noemen summier de voornaamste stadia: de bouw van de neogotische abdijskapel van 1880/1881 (voordien waren de koordiensten in de latere kapittelzaal van het eerste kloostertje in Heeswijk onder abt Neefs d.d. 1857); de uitbreiding van 1927 met kerktoeren en de liturgisch nouveauté van een centraal geplaatst hoofdaltaar tussen koorgestoelte en kerkbezoekers. Deze uitbreiding, ons geschonken door de Brabantse boerenstand ter memorie aan hun emancipator de ‘boerenapostel’ Gerlacus van den Elsen († 1925), uitgedacht door de kundige architect A.W. Valk, was en bleef tot in onze dagen een zwaar compromis tussen de neogotische bouwstijl en de nieuwe stijl van de Amsterdamse School; zie de tracerings van de ramen en het verschil van overwelving van de twee kerkdelen: het oude deel met zuivere ribgewelven, het nieuwe deel met de spitsboogvormige houten tongewelven, oorspronkelijk donker gebeitst.

We noemen enige belangrijke details en meubilair van toen: hoofdaltaar en zijaltaren, koorbanken en heiligenbeelden, kruiswegstaties en andere afbeeldingen, kleurstelling en verlichting, bidstoelen en kerkbanken voor de kerkbezoekers, kerkorgels en enige devotionalia. Een en ander is beschreven en toegelicht in een summier artikel: H. VAN BAVEL, *Beknpte kerkgeschiedenis*, in *Berne*, 23 (1970), p. 54-57, verlucht met een viertal foto's.

Tweemaal heeft men getracht het stijlverschil af te zwakken: in de aanvang van de zestiger jaren, door de gebeitste plafondbekledingen heel licht te verven, en zeer recent, bij de jaarwisseling van 2006 en 2007, door de gehele ruimte zoveel mogelijk ‘op te schonen’ en maximaal met floodlight te verruimen, ten dienste van de liturgie van de aanwezige

gemeenschap. Daartoe verdween, einde 2006, het hinderlijk verschil van vloerniveau, werden twee onnutte zijaltaartjes gesloopt, werd het centrale, wat misplaatste hoofdaltaar voorlopig verwijderd, het in 2002 verworven orgel van de firma Reil uit Heerde, zeer geschikt voor Bachwerken, verplaatst van de begane grond naar het zangkoor vlak voor het roosvenster, dit alles ten goede van de visuele ruimtewerking en de symmetrie van het geheel.

De radicale schoonmaak van muren, pilaren en gewelven bracht ook een totaal nieuw kleurenschema met zich mee: een warm, roomkleurig beige in drie tinten. Verwarming, verlichting en geluid werden dan ook nog bijkomende technische voorzieningen, die een goede oplossing hebben gekregen. De aanschaf van 200 gerieflijke en fraai beklede stoelen met armleuningen vervangen nu de kerkbanken, die dienst deden sedert 1964. De opstelling van deze nieuwe zitplaatsen bracht rust en ruimte.

Een letterlijk zware klus was het verplaatsen van de grafzerken van de eerste drie gemijterde abten, Coenraet van Malsen († 1549), Otto van de Boetselaer († 1552) en Dirck Spierinck van Well († 1584). Afkomstig uit het middeleeuwse abdijkerkje te Bern bij Heusden, en uit veiligheids-overweging later, ca. 1870, overgebracht naar de kelders van het nieuwe Rijksmuseum te Amsterdam, werden deze zerken in bruikleen door het Rijk in 1927 overgedragen aan de nieuwe, uitgebreide abdijkerk, waar ze toen een plaats kregen bij de ingang onder de toren. Na overleg met Monumentenzorg en het Rijksmuseum zijn de zerken nu geplaatst op het intermurale kerkhofje, tegen de oostelijke buitenmuur van de kapittelzaal. Zodoende is de entree van de abdijkerk veel rustiger geworden en heeft ruimte gekregen voor een glazen binnenportaal.

Abdij van Berne

Abdijstraat 49

NL-5473 AD Heeswijk

H. VAN BAVEL O.Praem.